

שיעור ראשון

יציאות השבת

מראי מקומות: דף ב ע"א "יציאות השבת" וכו' — רש"י, תוספות ד"ה פשט, תוספות הרא"ש ד"ה יציאות ד"ה פשט, רמב"ן ורשב"א; דף ב ע"ב "אמר רב אשי" וכו' — תוספות ורשב"א; דף צד ע"א "אמר רבה בב"ח" וכו', ותוספות ד"ה רבי שמעון שם; דף צו ע"ב, ור"ח שם (הנרפס בדף צו ע"ב); פסחים דף פה ע"ב; שבועות דף ב ע"א, ותוספות ד"ה יציאות שם; הוריות דף ד ע"א; כריתות דף ג ע"א.

"יציאות השבת שתיים שהן ארבע בפנים ושתיים שהן ארבע בחוץ. כיצד? העני עומד בחוץ ובעל הבית בפנים; פשט העני את ידו לפנים ונתן לתוך ידו של בעל הבית, או שנטל מתוכה והוציא — העני חייב ובעל הבית פטור. פשט בעל הבית את ידו לחוץ ונתן לתוך ידו של עני, או שנטל מתוכה והכניס — בעל הבית חייב והעני פטור. פשט העני את ידו לפנים ונטל בעל הבית מתוכה, או שנתן לתוכה והוציא — שניהם פטורין. פשט בעל הבית את ידו לחוץ ונטל העני מתוכה, או שנתן לתוכה והכניס — שניהם פטורין". והקשו התוספות (בד"ה פשט): "תימה לר"י, אמאי צריך למתני תרתי, דעני ודבעה"ב, וכן בריש שבועות, דמפרש בגמרא שתיים דעני ודבעל הבית — מה שייך לקרותו שתיים? מה לי עני, מה לי עשיר?", ובדברי הראשונים מוצאים אנו שלושה תירוצים עיקריים לקושיה זו. התוספות מתרצים: "ונראה לר"י דאיצטריך לאשמעי' משום דהוצאה מלאכה גרועה היא, דמה לי מוציא מרה"י לרה"ר, מה לי מוציא מרה"י לרה"י, ולא הוה גמרינן

שיעור ראשון

הוצאה דעני מבעה"ב ולא בעה"ב מעני, ותדע מדאיצטריך תרי קראי בהוצאה כדנפקא לן בריש 'הזורק' מ'זיכלא העם מהביא', ובספ"ק דעירובין נפקא לן מקרא אחרינא דדרשינן: 'אל יצא איש ממקומו' – 'אל יוציא', והתם פירשתי, והיינו משום דמלאכה גרועה היא, איצטריך תרווייהו, חד לעני וחד לעשיר" וכו'. וכן כתב גם הרשב"א (בד"ה יציאות): "ותי' בתו' משו' דקרא נמי כפל בינייהו בתרתי קראי, ואצטריך תרי קראי בהוצאה... וכ"ת קרא נמי למאי פלגינהו, איכא למימר משום דהיא מלאכה גרועה, שאילו פנה מזוית לזוית משא גדול פטור, והוציא קצת מרשות לרשות חייב" וכו'. אלא שישנם שני הבדלים בין תירוץ התוספות לתירוץ הרשב"א. לפי תירוץ התוספות הסיבה לחילוק בין עני לעשיר היא שיש סברה לחלק ביניהם, והפסוקים מהווים רק הוכחה לחילוק זה, ואילו לפי תירוץ הרשב"א הסיבה לחילוק בין העני לעשיר היא שיש שני פסוקים נפרדים, והסברה באה רק להסביר מדוע אכן יש שני פסוקים נפרדים. ואף בסברה עצמה קיים הבדל בין הסבר התוספות להסבר הרשב"א. לפי הסבר התוספות הוצאה היא מלאכה גרועה משום "דמה לי מוציא מרה"י לרה"ר, מה לי מוציא מרה"י לרה"י" וכו', ואילו לפי הסבר הרשב"א הוצאה היא מלאכה גרועה משום "שאילו פנה מזוית לזוית משא גדול פטור, והוציא קצת מרשות לרשות חייב" וכו', ויש צורך לעמוד על כך.

תירוץ שני לקושית התוספות מביא הרשב"א (שם) בהמשך דבריו בשם הר"מ ור"ת: "והר"מ ז"ל היה או' שאין (שם) [שני] מקראות להוצא' דעני ועשיר, וכן יש שפירשו כדבריו, שאלו כן בתרתי חשבינן להו, והו' להו מ' מלאכות שלמות, ומ"מ לא תקשי לן מתני' דפלגינהו בתרתי... דהוצאות משתנות זו מזו, שהוצאת העני חשובה, שמושך לעצמו, אינו דומה להוצאות בה"ב, שמוציא ממנו, לפיכך מנאום חכמים בשתים, ור"ת ז"ל הביא ראיה לדבריו מדגרסינן בירושלמי בפירקין: א"ר יוסי, עני ועשיר אחד הם, ומנו

אותם שנים, ומשמע דהכי פירו': אחד הם, דהוצאת שניהם ממקרא אחד נפקא, ואפ"ה מנו אותן במתני' בשנים לפי שהן הוצאות משתנות" וכו', וכן הביא הרמב"ן (בד"ה י"א) בשם י"א, וסיים: "וזה הטעם נכון בתי' הקושיא". ואם כן יש רק פסוק אחד המלמד על מלאכת ההוצאה, ואף על פי כן מחלקת המשנה בין הוצאת העני להוצאת בעל הבית, משום "שהוצאת העני חשובה, שמושך לעצמו", ומראה שיש לו צורך בחפץ, והרי זו מלאכת תיקון, מה שאין כן הוצאת בעל הבית, שמסלק את החפץ ממנו, ומראה בכך שאין לו צורך בחפץ, והרי הוא כמקלקל, וכפי שאומרת הגמרא בפרק "המצניע", ולכן מלאכה זו אינה מוגדרת כמלאכה חשובה, אלא שמכל מקום מתחייבים עליה, מכיוון שגם בה יש לפעמים צורך, שהרי יש מצוה לתת צדקה לעני, והרי זה לצורך עצמו, וכן בשאר הנתינות שיש בהן צורך גם לנותן.

ותירוץ שלישי לקושית התוספות מוצאים אנו בתוספות בשבועות. גם שם מתקשים התוספות (בדף ב ע"א, ד"ה יציאות) בשאלה: "אמאי חשיב דעני ודבעל הבית בתרתיה? דמה לי עני ומה לי בעל הבית", אולם שם הם מתרצים "דאצטריך למתניניהו, משום דקס"ד דלא הוי דרך הוצאה אלא כשעומד ברשות היחיד ונטל פירות ויצא לרשות הרבים, אבל כי האי גוונא, דגופו ברשות היחיד וידו ברשות הרבים או איפכא, לאו דרך הוצאה היא, ובכי האי גוונא אמר בפ"ק דשבת: ידו של אדם אינה לא ברשות היחיד ולא ברשות הרבים, ואיצטריך למיתני תרוייהו, דאי תנא חדא לא הוה שמעינן אידך" וכו'.

ולכאורה ניתן להוכיח כשיטת התוספות והרשב"א משלושה מקומות. הגמרא בהוריות (בדף ד ע"א) אומרת, ש"אין ב"ד חייבין עד שיוורו בדבר שאין הצדוקין מודין בו, אבל בדבר שהצדוקין מודין בו — פטורין", דהיינו שאין הסנהדרין חייבים להביא קרבן העלם דבר על הוראת טעות אלא אם כן הם טעו בתורה שבעל

שיעור ראשון

פה, אולם אם הם טעו בתורה שבכתב, אין הם חייבים בהבאת קרבן זה. והגמרא שם מקשה, שאם כן אין זה מובן מדוע כאשר הורו הסנהדרין ש"יש שבת בתורה, אבל המוציא מרשות לרשות – פטור", הם חייבים להביא על כך קרבן העלם דבר? הרי מלאכת ההוצאה כתובה בתורה בפירושו. והגמרא מתרצת ואומרת, שמדובר במציאות שהם טעו ואמרו שרק הוצאה אסורה, אבל הכנסה מותרת, או שרק הוצאה אסורה, אבל הושטה וזריקה מותרות. ולפי הסברם של ר"ת ורמב"ן אין זה מובן מדוע הגמרא אומרת שהוצאה כתובה בתורה בפירושו? הרי לפי הסברם אין לאו מיוחד למלאכת ההוצאה, שכן הפסוק "אל יצא איש ממקומו" אינו עוסק כלל בהוצאה, ואף הפסוק "ויכלא העם מהביא" אינו אלא גילוי מילתא, ולא לאו האוסר הוצאה, אלא מלאכת ההוצאה אסורה מכיוון שהיא אחת משלושים ותשעה אבות המלאכה, ואם כן היא נלמדת מתוך התורה שבעל פה, ולא מתוך התורה שבכתב, ומובן שצריך להתחייב עליה. אלא מכאן שיש לאו מיוחד המלמד על מלאכת ההוצאה, וכפי שכתבו התוספות והרשב"א, ולכן הגמרא מקשה את קושיתה.

ועוד ניתן להוכיח כשיטת התוספות והרשב"א מתוך הגמרא בפסחים. הגמרא שם (בדף פה ע"ב) אומרת, ש"המוציא בשר פסח מחבורה לחבורה אינו חייב עד שיניח, הוצאה כתיב ביה כשבת, מה שבת עד דעבד עקירה והנחה, אף ה"נ עד דעבד עקירה והנחה" וכו'. ואכן לפי הסברם של התוספות והרשב"א מובן, שמכיוון שבשבת יש לאו מיוחד למלאכת ההוצאה, הרי ניתן ללמוד ממנו מה היא מלאכת ההוצאה, ולהקיש ממנו גם לעניין הפסח. אולם לפי הסברם של ר"ת והרמב"ן אין זה מובן כיצד ניתן ללמוד ממלאכת ההוצאה בשבת על דין הוצאת הפסח? הרי לפי שיטתם מלאכת ההוצאה בשבת נלמדה כהלכה למשה מסיני, וייתכן שהצורך בעקירה ובהנחה הוא גם כן הלכה למשה מסיני – שאין מתחייבים על ההוצאה בשבת אלא אם כן היו גם עקירה

והנחה, אולם אין הדבר נובע מכך שזו היא הגדרת ההוצאה, אלא מפני שכך נתקבל בהלכה למשה מסיני, שאין מתחייבים אלא באופן זה. וכך נראה גם מתוך דינו של רבי יוחנן בהמשך הפרק (בדף ה ע"ב) אומר רבי יוחנן, שאין מתחייבים על מלאכת ההוצאה אלא אם כן המחשבה להוציא את החפץ הייתה קיימת כבר בשעת העקירה, ומסביר שם רש"י (בד"ה אינו חייב), ש"התורה לא חייבה אלא מלאכת מחשבת, וגמרינן ממשכן שיתכוין לעשות המלאכה", שהרי במשכן המלאכות הללו היו מצוות, והיה צריך להתכוון לעשותן. אולם בוודאי שהדין הזה אינו קיים אלא לגבי חיובי שבת, שאותם לומדים מן המשכן, אך אין זה גדר במלאכה עצמה, ובפסח יתחייבו על ההוצאה גם אם המחשבה להוציא את החפץ לא הייתה קיימת עדיין בשעת העקירה, שהרי מכל מקום זו היא הוצאה, וכך ניתן לומר גם לגבי העקירה וההנחה עצמם. ונראה שהדבר תלוי בחקירה, מה היא מלאכת ההוצאה. אם מלאכת ההוצאה אינה אלא ההעברה גרידא, והעקירה וההנחה הינם רק תנאים המתלווים אליה, אולם אין הם קשורים לגוף מלאכת ההוצאה, יהיה אכן קשה על שיטת ר"ת והרמב"ן: מניין שיש צורך בעקירה והנחה גם בהוצאת הפסח? אולם אם מלאכת ההוצאה כוללת בתוכה את העקירה וההנחה, הרי גם לפי שיטת ר"ת והרמב"ן ניתן ללמוד שכפי שבמלאכת שבת ההוצאה מוגדרת כעקירה העברה והנחה, כך הוא גם לגבי הוצאת הפסח.

והוכחה שלישית לשיטת התוספות והרשב"א ניתן להביא מתוך הגמרא בביצה (בדף יב ע"א), שאותה מביא הרא"ש בתוספותיו (בד"ה יציאות). הגמרא שם דנה בשאלה, האם יש "ערוב הוצאה לשבת וערוב הוצאה ליו"ט", או שיש "ערוב הוצאה לשבת ואין ערוב הוצאה ליו"ט", ולכאורה אין זה מובן מדוע מלאכת ההוצאה שונה מכל שאר מלאכות שבת הקיימות אף ביום טוב. אלא מכאן, שאת מלאכת ההוצאה לומדים מפסוק מיוחד, כשיטת התוספות והרשב"א, ולכן אין היא דומה לשאר מלאכות השבת.

ואין מתחייבים עליה ביום טוב. אולם גם ראייה זו אינה ראייה מוחלטת, שהרי אף אם למדים על מלאכת ההוצאה מפסוק מיוחד, מכל מקום היא לא יצאה מכלל כל שאר אבות המלאכות, שהרי אם לא כן, לא היה מובן מניין שנענשים עליה בכרת ובסקילה. אלא חייבים לומר, שגם אם יש פסוק מיוחד המלמד על מלאכת ההוצאה, מכל מקום מכלל כל שאר המלאכות היא לא יצאה. ומה עוד שהגמרא שם מגיעה למסקנה, שהמחלוקת איננה בשאלה אם מלאכת ההוצאה קיימת גם ביום טוב או לא, אלא אם אומרים ביום טוב שמתוך שהותרה לצורך הותרה גם שלא לצורך, ואם כן אין מכאן ראייה.

ובהמשך דבריו הביא הרא"ש בתוספותיו (בד"ה פשט) את קושיתו של רבי יחיאל מפרי"ש, ש"הקשה: לא ליכתוב אלא חד קרא ותיהוי אידך הוצאה תולדה דהך הוצאה, לאו מי אמרינן: הכנסה תולדה דהוצאה היא? כ"ש דליהוי הוצאה תולדה דהוצאה", ותירץ: "וי"ל כי היכי דלהוו תרויהו אבות להתחייב עליהם שתים בהעלם אחת, ואעג"ב דלא חשיב בהוצאה אלא אב אחד, משום דשם הוצאה אחת היא". הרא"ש מחדש שקיימים שני אבות של מלאכת הוצאה ומתחייבים על כל אחד מהם בפני עצמו, ואם כן ניתן להתחייב בשבת ארבעים חטאות, ולא רק שלושים ותשע. ולכאורה זו היא שיטה מחודשת, שכן אם זהו שם אחד, אין זה מובן כיצד ניתן להתחייב עליו פעמיים. ועוד קשה: כיצד ניתן להתחייב כרת על הלאו הזה? הרי לגבי שאר אבות המלאכות אומרת הגמרא (בדף ע"א) ש"הבערה לחלק יצאת", ולכן חייבים על כל אחת מהן חטאת כרת וסקילה בפני עצמן, אולם לגבי הלאו הנוסף הזה אין לימוד כזה. ונראה להסביר, שהרא"ש סובר, שכפי שמצינו בגמרא בכריתות (בדף ג' ע"א), שהברייתא האומרת ש"המפטם את השמן, המפטם את הקטרת, והסך בשמן המשחה" מלמדת ש"מה קטרת לאו בפני עצמו וחייבים עליה כרת בפני עצמו, אף מפטם שמן וסך נמי כיון דלאו בפני עצמו חייבים עליו בפני עצמה", כך

גם אצלנו ניתן ללמוד שהכריתות מחולקות מתוך כך שהלאוים מחולקים. אולם שאר הראשונים, החולקים על הרא"ש, סוברים שרק לגבי מפטם שמן וסך ניתן לומר שישנן כריתות מחולקות, שהרי אלו הם שני איסורים שונים לגמרי, אלא שהתורה קיצרה וכתבה לגביהם רק כרת אחד, אולם לגבי מלאכת ההוצאה אין מקום לחלק בין הכריתות, שהרי בשניהם זו היא אותה עבירו של חילול שבת, ולכן יש להתחייב רק פעם אחת. ואם כי לפי הבנה זו תישאר לכאורה קושית הר"י מפרי"ש במקומה: "לא ליכתוב אלא חד קרא ותיהוי אידך הוצאה תולדה דהך הוצאה" וכו', אולם ניתן לומר שהראשונים הללו סוברים שאין זו קושיה כלל, מכיוון שהלאו שמדבר עליו הר"י מפרי"ש הוא לאו העומד בפני עצמו, ולכן אין יכולים להיות לו תולדות. רק לגבי אבות המלאכה, שנתקבלו בהלכה למשה מסיני, למדים אנו מן הפסוק "מאחת מהנה", שיש להם תולדות, אולם לגבי כל שאר איסורי תורה אין קיים לימוד שכזה, ואין להם תולדות. ומכיוון שהלאו שמדבר עליו הר"י מפרי"ש הוא לאו העומד בפני עצמו, הרי הוא כאיסור רגיל שאין לו תולדות, אלא רק האיסור עצמו, וממילא מובן שלא היה ניתן לומר שנלמד את שני סוגי ההוצאה בדרך של אב ותולדה.

והנה, התוספות והרשב"א נחלקו בשאלה: מדוע מלאכת ההוצאה מוגדרת כמלאכה גרועה. התוספות כתבו שמלאכת ההוצאה מוגדרת כמלאכה גרועה משום "דמה לי מוציא מרה"י לרה"ר, מה לי מוציא מרה"י לרה"י וכו', ואילו הרשב"א כתב שזו היא מלאכה גרועה משום "שאילו פנה מזוית לזוית משא גדול פטור, והוציא קצת מרשות לרשות חייב" וכו', ואם כן המלאכה מוגדרת כמלאכה גרועה מפני שאין היא כרוכה במאמץ. ולכאורה סברתו של הרשב"א קשה להבנה, שכן החיוב על מלאכות שבת אינו נובע מחמת המאמץ הכרוך בהן, אלא מפני שהן מוגדרות כ"מלאכה", אף אם אין כרוך בהן כל מאמץ. וצריך להסביר, שלדעת הרשב"א

שונה היא מלאכת ההוצאה מכל שאר המלאכות, והחיוב עליה נובע מפני המאמץ הכרוך בה. ויסוד לדבר ניתן למצוא בגמרא בהמשך (בדף צב ע"א), האומרת: "המוציא משאוי למעלה מעשרה טפחים חייב, שכן משא בני קהת" וכו', ואם כן החיוב הוא על המשא שבדבר. וכן נראה להסביר בדברי התוספות בשבועות (ברף ב ע"א, ד"ה יציאות), שהבאנו קודם לכן, המחלקים בין עקירת הגוף לעקירת החפץ בלבד, ואומרים "דקס"ד דלא הוי דרך הוצאה אלא כשעומד ברשות היחיד ונטל פירות ויצא לרשות הרבים, אבל כי האי גוונא דגופו ברשות היחיד וידו ברשות הרבים או איפכא לאו דרך הוצאה היא" וכו', שההבדל בין שתי המציאויות הללו הוא שבמציאות הראשונה האדם נושא משא, ואילו במציאות השנייה הוא אינו מזיז אלא את ידו, ואין זו טרחה. והסברה שבדבר היא, שמלאכת ההוצאה שונה היא מכל שאר המלאכות בכך שהיא אינה תיקון בגוף החפץ, ולכן היה מקום לומר שיתחייבו עליה רק אם קיימת בה טרחה. אלא שייתכן שהדבר תלוי במחלוקת שבין רב אשי לרבא בהמשך דברי הגמרא. הגמרא בהמשך (בדף ב ע"ב) שואלת: כיצד המשנה אומרת ש"יציאות השבת שתיים שהן ארבע" וכו'? הרי קיימים רק שני סוגים של הוצאה, ומביאה לכך שני תירוצים. רב אשי אומר ש"הכנסה נמי הוצאה קרי לה", ורבא אומר ש"רשויו קתני; רשויו שבת שתיים". לדעת רב אשי ניתן לקרוא להכנסה "הוצאה", מכיוון ש"הוצאה" היא כל עקירת חפץ ממקומו, ואם כן אין הדבר תלוי בנשיאת משא, ואילו רבא חולק ואומר שלא כל עקירת חפץ ממקומו היא "הוצאה", ולפי דבריו ייתכן שמלאכת ההוצאה קשורה היא לנשיאת משא.

ולמחלוקת זאת שבין רב אשי לרבא קיימת משמעות נוספת. הגמרא בהמשך (בדף צו ע"ב) אומרת, ש"הוצאה אב, הכנסה תולדה", ולכאורה אין היא הולכת לפי שיטת רב אשי, אלא רק לפי שיטת רבא, שהרי לפי שיטת רב אשי גם ההכנסה מוגדרת כאב מלאכה, ואכן כך כתבו הרמב"ן והרשב"א בסוגיתנו. ולפי

זה ניתן להבין את שיטת הרמב"ם. הרמב"ם חולק על כל שאר הראשונים, וכותב (בפרק יב מהלכות שבת, הלכה ח) שהכנסה היא אב ולא תולדה, ולכאורה אין זה מובן מה הוא המקור לדבריו. אולם ניתן להסביר, שהוא פוסק כשיטת רבי אשי בסוגיתנו, ולכן הוא כותב שההכנסה היא אב מלאכה ולא תולדה. אלא שיש דרך נוספת להבין את דברי הרמב"ם. על המשנה הראשונה כותב רש"י (בר"ה שתיים שהן ארבע) ש"בפ' 'הזורק' ברישיה נפקא לן מויצו משה ויעבירו קול במחנה' וגו' — לא תפיקו מרה"י לר"ה להביא נדבה למחנה לויזה, ויום השבת היה כדיליף התם" וכו', ואילו רבנו חננאל כתב בפרק "הזורק" (בדף צו ע"ב, ונדפסו דבריו בדף צו ע"ב): "ומנלן דהוצאה מרשות לרשות מלאכה היא? דדייקינן מדלא אמרה תורה איש ואשה אל יביאו עוד לתרומת הקודש, אלא אל יעשו עוד מלאכה קאמרה תורה, ולא הוו עבדי מידי אחרינא אלא מפקי ומייתי, ש"מ דהבאה קרי לה מלאכה, וכיון דאמר להו: 'אל יעשו עוד מלאכה' — קבילו, כדכתיב: 'ויכלא העם מהביא', וכיון דהבאה מבתיהון ליתן לגזברים במחנה לויזה בחול איקראי מלאכה, וקי"ל דכל מלאכה אסור' בשבת, איברירה לה מלתא דהוצאה והכנסה נמי מלאכה היא, כשם שנמנעו העם מלהוציא ולהביא וליתן לגזברים, כך נמנעו הגזברין מלקבל מהן ולהכניס ללשכה" וכו', ואם כן הוא חולק על רש"י בשני עניינים. ראשית הוא אומר, שהציווי של "ויעבירו קול במחנה" היה בחול ולא בשבת, אלא שהוא גילה על כך שהוצאה מוגדרת כ"מלאכה", ולכן היא אסורה. ושנית הוא אומר, שהתורה מלמדת אותנו בפסוק זה הן על איסור ההוצאה והן על איסור ההכנסה, ולא כפי שהסביר רש"י, שאין מדובר כאן אלא על איסור ההוצאה. ושתי המחלוקות הללו תלויות האחת בשנייה. לדעת רש"י, הציווי שלא להוציא נאמר כאיסור של שבת, ומכיוון שהגזברים היו בקיאים בהלכות שבת — לא היה צורך להזהיר על ההכנסה, שהרי הגזברים ידעו שהדבר אסור, אלא היה צורך להזהיר רק את העם שלא יוציאו, ולכן הציווי הזה נאמר רק על ההוצאה ולא על ההכנסה. ואילו

שיעור ראשון

לדעת רבנו חננאל, הציווי שלא להוציא נאמר בחול, והיה זה ציווי מחודש, שגם הגזברים לא ידעו עליו, וגם אותם היה צריך להזהיר, וממילא מובן שהציווי היה הן על איסור ההוצאה והן על איסור ההכנסה. וניתן לומר שהרמב"ם סובר כרבנו חננאל, שהציווי היה הן על איסור ההוצאה והן על איסור ההכנסה, ולכן הוא כותב ששניהם הם אבות מלאכה.